

På tröskeln till framtiden

Lisbeth Lundahl, Umeå universitet

Viktigare politiska beslut och förändringar

Mål- och resultatstyrning ersätter regel- och ekonomisk styrning (långvarig process från sent 1970-t)

Delegering till kommuner o skolor, kommunalt arbetsgivaransvar (1990)

”Valfrihetsrevolutionen” inom skolan, marknadstänkande alltmer utbrett (inleds i början 1990-t)

Stort ansvar läggs på individen - i utbildningen, i övergångarna och på arbetsmarknaden (“aktiveringslinjen”)

Studie- och yrkesvägledningen befinner sig idag i ett sammanhang av avreglering, långtgående decentralisering till kommuner och enskilda skolor, och marknadsinslag

Ungas val på gymnasiemarknaderna

Valfriheten skiljer sig starkt

- Stora skillnader i utbud mellan kommuner
- medför olika möjligheter, begränsningar och svårigheter för elever i deras gymnasieval
- marknadsutvecklingen ställer krav på elever att samla in, jämföra och värdera information och marknadsföringsmaterial, och utifrån detta göra sina val.
- elever tycker att detta är mycket svårt och många gånger orosfyllt
- Studie- och yrkesvägledare beskriver stress och yrkesetiska dilemman

(Lundahl m fl 2014, *Gymnasiet som marknad*; Skolverket 2013, *Det svåra valet*)

Skolmisslyckande
- vad hände och vad händer sen?

Forskningsprojektet ”Osäkra övergångar”

Unga utan
fullständig
gymnasieutbildning
- vägarna och
åtgärderna

- I. Fördjupa kunskaperna om ungas karriärer under gymnasietiden och därefter, ssk betr. unga med oavslutad gymnasieutbildning,
- II. Ge kunskaper om lokala strategier och åtgärder för ungas utbildning och etablering i arbetslivet i en tid av stora förändringar, och förklara åtgärdernas varierande grad av framgång

Delstudier

- I. Nationella studier av ungas övergångar mellan skola och arbete (registerdata)
- II. Fördjupningsstudie av unga/unga vuxna i ett 20-tal kommuner (upprepade intervjuer med 90-tal unga vuxna som saknade fullständig gy-betyg). Dessutom intervjuer med 20-tal gymnasiesärskoleelever
- III. Nationell studie av kommunala strategier och åtgärder för genomströmning och ungas övergångar (enkätstudier)
- IV. Studie av kommunala strategier och åtgärder i ett 20-tal kommuner (intervjuer med 45-tal politiker o tjänstemän)

Ofullständig gymnasieutbildning

En av fyra svenska 25-åringar saknar fullständig gymnasieutbildning

4% av svenska ungdomar 16 - 19-år, 13% 20 - 24 år och 15% av 25 - 29 åringarna står utanför utbildning och arbete (NEET).

Unga utan gymnasieutbildning löper ökad risk att hamna i arbetslöshet och ha en svag koppling till arbetslivet. Risken för social marginalisering och ohälsa ökar

Faktorer relaterade till ofullständig gymnasieutbildning

- Social bakgrund
- Fler unga män än kvinnor
- Ofullständiga/låga avgångsbetyg i grundskolan
- Hög frånvaro i grundskolan
- Inlärnings- och beteendeproblem i skolan
- Otillräckligt undervisnings- och annat stöd i skolan
- Fler från yrkesförberedande program än studieförberedande
- Byte av gymnasieprogram
- Stora regionala och kommunala skillnader

Lokala politiker och tjänstemän

Övergångspolitik

- Politiska strategier och åtgärder för att för att underlätta ungas övergångar från skola till högre studier, arbetsliv och vuxenliv mer generellt
- Kan vara lokal, nationell och internationell (t ex OECD, EU)

Övergångspolitiska åtgärder för unga utan gymnasieutbildning

Vidareutvecklad från Eurofound 2012, s. 108.

Problemuppfattning

- Ungas bristande motivation är den faktor som nämns oftast (50% av svaren) som hinder för att höja andelen med fullständig gymnasieutbildning.
- Svag ekonomi och otydligt regelverk uppfattas som ett hinder i arbetet med informationsansvaret (unga <20 år)
- Begränsad arbetsmarknad och svag ekonomi anges som avgörande hinder för att underlätta ungas övergångar i kommuner som har hög arbetslöshet, hög andel unga med ekonomiskt bistånd och fler lågutbildade.
- Problembilderna är också relaterade till kommunens storlek.
(enkäter till kommunföreträdare)

Styrning

(i termer av mål, uppföljning, organisation, finansiering)

75 procent av kommunerna har mål avseende andelen unga utan fullbordad gymnasieutbildning

63 procent har en handlingsplan gällande informationsansvaret

40 procent har kommunövergripande mål om ungas etablering

64 procent avsätter medel inom ordinarie budget för att underlätta ungas etablering

Skillnader mellan större och mindre kommuner och mellan kommuner med olika grader av ungdomsproblem (t ex arbetslöshetsnivåer) när det gäller att sätta upp mål och följa upp dem, ha en organisation för övergångsåtgärder och sättet att finansiera dem

(enkäter till kommunföreträdare)

Åtgärder

- Erbjudanden om studier och praktik dominerar inom ramen för informationsansvaret
- Studie- och yrkesvägledning, flexibla utbildningsformer och specialpedagogiskt stöd framhålls som prioriterade åtgärder
- Arbetslösa, unga med tung social problematik och lågutbildade har högst prioritet
- Mer varierade och mer uthålliga insatser i större kommuner

Några slutsatser

Sällan politisk oenighet om övergångspolitiken

Intervjuerna: ”många faktorer bidrar” (jfr enkätsvaren: ungas bristande motivation stort hinder)

Få politiker och tjänstemän har en övergripande bild av situation, mål och åtgärder som rör ungas övergångar - man ”kan” en relativt begränsad del av utbildnings-/ ungdoms-/arbetsmarknadsfrågorna.

Studie- och yrkesvägledning och specialpedagogiskt stöd framhålls som prioriterade åtgärder - men få kommuner har några samlade strategier för dessa verksamheter . De är decentraliserade till olika enheter och man vet ofta föga om konkret utformning och resultat.

Kommunernas storlek spelar roll för hur mycket man satsar på styrning, strategier, åtgärder och att följa upp. I små kommuner har man begränsade åtgärder att ta till och är ofta beroende av tillfälliga projektmedel.

Kommunerna tänker oftast i ett kortsiktigt budgetperspektiv - missar att de samlade kostnaderna för ett skolmisslyckande riskerar att bli mycket höga.

De ungas berättelser

Ungdomarnas berättelser

Lämnar skolan med känsla av misslyckande

Osäkra, utsatta, flyttat runt, föga stöd från skolan

Känsla av att ha varit avvikande - mobbade av kamrater, särbehandlade av personal.
Skolk.

Oftast brist på olika former av kapital (splittrade hem, dålig ekonomi, låg utbildning, ohälsa, missbruk)

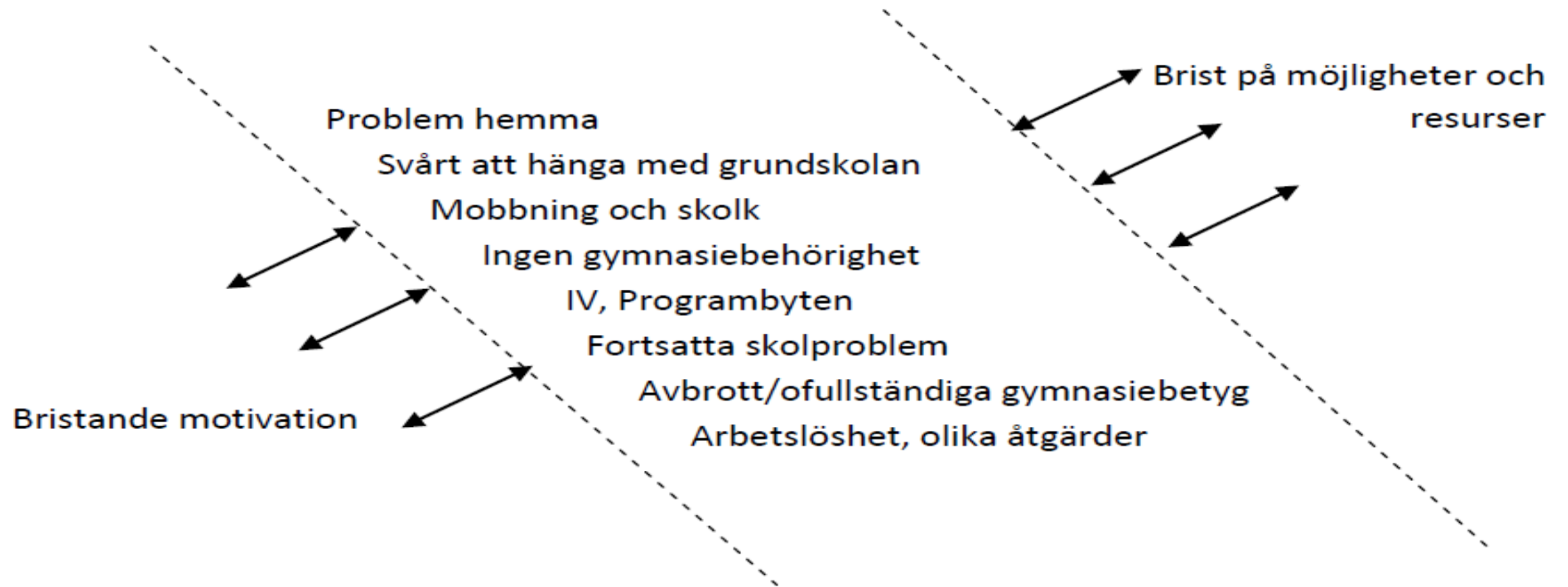
Unga med funktionsnedsättning: påfallande ofta diagnos efter skoltiden. Alltför sällan specialinsatser i skolan

Vuxna som ger stöd och struktur saknas ofta i gymnasieskolan

Familjens stora betydelse

(Intervjuer med unga vuxna, projektet "Osäkra övergångar")

Figur 1 Övergångsprocess med förhinder

Mitt eget fel

Det måste nog vara mig själv. Alltså, att jag har varit väldigt lat på, när det gäller att plugga och så där. Jag har varit, ja, väldigt dålig liksom. Inte tänkt efter, vad konsekvenserna kan va, och sånt där. Så det måste vara, jag har ingen annan att skylla på. Så jag tar på mig det själv. (---) Jag tar på mig ansvaret, att jag har varit dålig. (---) Jag skulle nästan kunna skylla lite på skolan, men det är mycket jag också, men, jag kunde ha gjort grejer, dom kunde ha varit strängare mot mig.

(m, större stad)

Otillräckligt stöd

.. mamma (...) ville redan när jag var tretton, fjorton, så ville hon att de skulle utreda mig men då tyckte skolan att det var för dyrt. (---) Det kändes lite surt att de inte gjorde det tidigare. För jag har ju, skolan har jag ju inte klarat alls (kv, mindre stad).

Jag tycker det ju är häpnadsväckande. Att dom inte har brytt sig. Jag (...) tycker det är väldigt konstigt. Till och med när jag gick i 1:an till 6:an så var det en lärare som sa till en annan lärare att, ja, XX kanske har svårigheter och skrivsvårigheter och så där, men det var ingen som tog tag i det. Ingen som lyssnade (kv, medelstor stad)

/fått special-undervis-ning?/ Jo, det har jag. Jag och en kompis till fick ju sitta vid ett bord medans andra i klassen sitter vid ett annat bord och hålla på. Ah, man fick ju inte hålla på med dom grejerna som dom höll på med. Utan vi fick bli särbehandlade, ungefär som att, vi är två gjorde helt andra saker. Så att det kändes jättejobbigt. (...)Det var som att man gick på särskola (kv, medelstor kommun).

Enskilda viktiga personer

Så jag fick för mig samma sak, (---), att jag skulle skolka. /../Jag hade en lärare som hette xxx. /.../ Som, som började se att jag inte var på lektionerna och så där. Hon tog tag i det och jag är väldigt glad att hon gjorde det. Och hon försökte som peppa upp mig till skolan och så där, hon var väldigt stöttande till mig. Så att hon lyckade få mig tillbaka till att glömma det här med skolka. /Ah, just det. Pekade ut en annan väg/. Hon minns jag väldigt starkt från grundskolan.

Det är en lärare som, som har påverkat mig i alla fall. (senare mentor i 9:an) Om man kan säga så, men hon var väldigt snäll och ställde upp och hjälpte mig, som mentor. /.../ Och det har också fastnat för mig, det är såna här människor som egentligen inte ska hjälpa mig, men som gör det ändå för att, det är sånt jag värderar. (kv, större stad)

Att lyssna mer på de unga

Alltså skolstyrelsen skulle kunna prata mer med ele-ver och ta reda på vad ele-verna vill och inte bara (vad) dom som bestämmer i skolan vill. (m, större stad)

...skulle jag nog liksom vilja involvera alltså mer, alltså ungdomarna i samhället mer. Och sen att det finns liksom, att det är öppet för dom mer (kv, större stad).

... tycker i alla fall (...) skolan hade kunnat ta lite mer på allvar det ungarna sa, de tänkte ju bara att man ljög (m, mindre stad).

Sara Granér